

יהלומים לנצה

הז'אנר הפופולארי של ספרי הבלשים שימש מושא מחקר לכמה חוקרי ספרות בולטים במאה העשרים, חוקרים שביססו באמצעות תובנות שנוגעות למבנה אובייקט המחקר שלהם. כך למשל צוואן טודורוב כתב אודות הטיפולוגיה של ספור הבלשים,¹ ואומברטו אקו הקדיש מאמרים ללא אחר מאשר אותו בונד – ג'יימס בונד.² מהו מקור העניין בז'אנר עממי ופשוט זה? לפי אחת התשובות שמעניקים לשאלה זו, ספור הבלשים מדגים אפשרויות שונות ליחס שבין הפאבולה לסוז'ט – בין רצף האירועים כפי שהתרחשו במציאות הבדויה לבין האופן בו רצף זה נפרס, באופן פתלתל והפכפך – לקורא שכוסס ציפורניו במתח עד שמתגלה מי הקיז את כתם הדם שנשפך בעצם עוד לפני שהעלילה החלה. תשובה אחרת תניח כי הסיפור הבלשי מציג לקורא אסקפיזם, בו מה שמסופר לקורא איננו אינפורמציה חדשה ובלתי מוכרת, אלא להיפך, המוכר והידוע. כך, טוען אומברטו אקו, ניתן לראות בז'אנר של סיפור הבלשים מכונה המייצרת עודפות, והקורא מוצא בה משהו מתחושה של déjà vu כאשר כל כללי המשחק נתונים לו כבר מראש.³

הז'אנר של הטעיית העין (trompe-l'oeil) באמנות נראה במידה רבה כמקבילה הוויזואלית של ז'אנר ספרי הבלשים. גם כאן לכאורה מדובר באובייקט אמנות שמצריך פענוח, שמשטה במתבונן, ושעצם ההטעיה שנגרמת מעוררת הנאה – הנאה שיש בה מידה לא מבוטלת של הנאה אסורה, שכן מדובר בהנאה ישירה, פשוטה, שאיננה יאה לכאורה לחידת מורכבותה של יצירת המופת. וגם כאן, למרות הפשטות, למרות הישירות והקלישאתיות – זהו ז'אנר שאינו מפסיק לאתגר תיאורטיקנים ואמנים כאחד. ז'אן בודריאר, למשל, מראה כיצד צורה אמנותית זו מציבה טמפורליות מוזרה של זמן שכבר התקיים, ומסביר את ההנאה מהטעיית העין כהנאה שנובעת מתחושה של déjà vu ושל מה שנשכח לנצה, חיים שהתקיימו לפני אופן הייצור של העולם הממשי.⁴

פריחה שנתאחזה של ליהי חן מגלמת בתוכה גם את הסיפור הבלשי וגם את הטעיית העין. סיפור המתח מגולם באמצעים חזותיים, והטעיית העין, אפשר לומר, הופכת מילולית כמעט שהרי הטעייה איננה מסתכמת במה שנראה כמה שהוא לא, אלא מתקיים כאן שיבוש ראייה של ממש, בו הפנים והחוץ אינם מתואמים זה עם זה. אולם מעבר להקבלות אלו, *פריחה שנתאחזה* מיטיבה להדגים כיצד מעשה האמנות והצופים בו כרוכים יחד במבנה טופולוגי, מצויים על אותו מישור בו המפענח הוא הפושע, הבלש ואף הקורבן. מהלך עניינים זה מתרחש כאשר אותו חלון אלברטיאני הניבט אל מציאות בדויה הפך כעת לחלק מזירת הפשע, ומתוכו פורחת השקדייה שהיא גם החוץ אך בייחוד הפנים, פנים שההצצה לתוכו מחזירה את המציצים לפעולת ההצצה עצמה שלעולם לא תבוא על סיפוקה אלא תותיר אותנו באותו מבנה מורכב

¹Todorov, Tzvetan. 1977. 'The Typology of Detective Fiction' in *The Poetics of Prose*. Translated by Richard Howard. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1977.

² אקו, אומברטו. [1969]1974. "תבניות הסיפור ברומאנים על ג'יימס בונד ליאן פלמינג". הספרות 18-19, עמ' 85-102. תרגום: איתמר אבן-זוהר.

³ שם, עמ' 94.

⁴Baudrillard, Jean. 1988. "The Trompe-L'Oeil". In *Calligram: Essays in New Art History from France*. Edited by Norman Bryson. Cambridge: Cambridge University Press, p. 58.

של פנים וחוזן, כאותה נמלה המהלכת על פני טבעת המוביוס.⁵ מבנה סיפור הבלשים שברקע מאפשר לראות כי טבעת המוביוס איננה מתקיימת רק במרחב, אלא פועלת במקביל גם על ציר הזמן – כמו עקבות לפשע שטרם בוצע.

אפרת ביברמן, אוקטובר 2007

⁵ בסמינר ה-XIII, שעוסק באובייקט של הפנטסיה, מראה ז'אק לאקאן כיצד מבנה טופולוגי שכזה הוא בדיוק המבנה אותו מגלמת הפרספקטיבה האלברטיאנית עליה נרמז להלן.